

Eduskunnan ulkoasiainvaliokunnalle

Lausunto valtioneuvoston ulko- ja turvallisuuspoliittisesta selonteosta 2024

(VNS 3/2024 vp)

Esitän Eduskunnan ulkoasiainvaliokunnalle lausuntona valtioneuvoston selonteosta seuraavaa:

Päämäärän ja peruslinjan määrittäminen

Selonteon aluksi todetaan: ”Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan tärkeimpänä päämääränä on turvata Suomen itsenäisyys ja alueellinen koskemattomuus, estää Suomen joutuminen sotilaalliseen konfliktiin ja taata suomalaisten turvallisuus ja hyvinvointi.”

Se on selkeä päämäärän määrittäminen myös ”uuden ajan” olosuhteissa. Esitettyihin perusteisiin voi yhtyä, joskin toteamus ”arvopohjaisesta realismista” tuntuu tarpeettomalta. Perusteet sinänsä ovat päteviä. Herää kuitenkin kysymys, mitä seuraavalla lauseella tarkoitetaan: ”Suomen turvallisuuden takaaminen edellyttää luovimista nopeasti muuttuvassa ja toimintaympäristössä.” Turvallisuuspoliittisen linjan johdonmukaisuus ja selkeys on arvo sinänsä ja aikaisemmissa selonteoissa korostettu näkemys, joten ”luoviminen” kuulostaa epäilyttävältä. Käytännön toiminnoissa edellytetään luonnollisesti tilanteiden vaihtelun huomioon ottamista.

Päämäärän lisäksi olisi aiheellista heti alkuun määrittää myös noudatettava peruslinja, jolloin ne yhdessä muodostaisivat selkeän doktriinilausekkeen. Peruslinja voitaisiin määrittää esimerkiksi seuraavasti: ”Suomi nojaa turvallisuuspolitiikassa jäsenyksiin Euroopan unionissa ja Natossa sekä ylläpitää turvallisuusympäristön vaatimuksia vastaavaa puolustuskykyä.”

Sen jälkeen voitaisiin tarkemmin kuvata perusteita ja käytännön päämääriä. Nämä seikat tulevat esille myös myöhemmin johtopäätöksissä.

Suomen lähialueen tilanne

Tilannekuvaus noudattelee yleistä läntistä politiikan perusteluksi tehtyä kuvausta. On selvää, että konfliktien toisilla osapuolilla on niistä hyvinkin eriäviä näkemyksiä, jotka myös olisi aiheellista todeta. Samoin on otettava huomioon, että johtavissa läntisen liittoutuman maissa, lähinnä Yhdysvalloissa ja Saksassa, on ulko- ja turvallisuuspolitiikan nykytilanteesta ja toimintasuosituksista merkittävästi tuosta valtavirrasta poikkeavia mielipiteitä, jotka saattavat nopeastikin vaikuttaa ulkopoliittisiin päätöksiin.

Epäselväksi jää, mihin perustuu seuraava maininta: ”Venäjän pyrkimykset kasvattaa vaikutusvaltaansa Itämerellä ja arktisella alueella korostavat Naton pelotteen ja puolustuksen vahvistamisen merkitystä Pohjois-Euroopassa.” Kylmän sodan jälkeen Venäjän strategia noilla alueilla on ollut puolustuksellista, eikä toistaiseksi ole esiintynyt merkkejä sen muuttumisesta aggressiiviseksi ja laajentumiseen tähtääväksi. Sellaista eivät tue myöskään tiedossa olevat voimasuhteet, jotka ovat merialueilla Venäjälle epäedulliset.

Euroopan unioni ja Nato Suomen turvallisuusyhteisöinä

Kuvaus Suomen toiminnasta EU:n ja Naton puitteissa on sinänsä pätevää, mutta seuraava lause perustuu poliittiseen väittämään, joka voidaan kyseenalaistaa: ”Nato-jäsenyys on korottanut kynnystä sotilaalliseen voimankäyttöön Suomea vastaan.” Tietävästi kynnys sotilaallisen voiman käyttöön Suomea vastaan on ollut ennenkin korkea. Sotilasliiton jäsenyys on tuonut mukanaan lisääntyvän vaaran joutua vastapuolen sotatoimien kohteeksi Suomesta riippumattomista syistä.

Sama ongelma oli jatkuvasti myös kylmän sodan aikana, jolloin Yhdysvallat ilmavoimillaan valmistautui sellaisen tilanteen varalle, että Suomi antaisi alueensa Neuvostoliiton käytettäväksi sotatoimiin länttä vastaan. Suomen oli silloin vakuutettava konfliktin molemmille osapuolille, ettei se anna aluettaan käytettäväksi toista osapuolta vastaan.

Liittoutunut Suomi ei tuollaista puolueettomuusvakuutusta voi tehdä, mutta omilla toimilla voidaan vähentää todennäköisyyttä joutua ennalta ehkäisevien iskujen kohteeksi. Käytännössä se tarkoittaa, että Suomen tulisi yhä vakuuttaa Venäjä siitä, että Suomen alueelta ei hyökätä sitä vastaan. Tätä helpottaa arvio, ettei Venäjällä tai Yhdysvalloilla ole edelleenkään aihetta ryhtyä sotimaan toisiaan vastaan Pohjois-Euroopassa vaan ne pyrkivät jatkamaan alueen pitämistä vakaana.

Valtasuhteet murroksessa

Maailman ja Euroopan tilanteen muutosten arviointiin ei ole erityistä huomautettavaa. Myös toimenpidesuositukset ovat perusteltuja.

On kuitenkin aiheellista todeta, ettei suhteiden parantamista pitäisi jättää vain konfliktin yhden osapuolen toimien varaan. Turvallisuuspolitiikan peruslinjan mukaista olisi pyrkiä tilanteen rauhoittamiseen myös kansainvälistä diplomatiaa tehostamalla. Suomella on tässä suhteessa vaalittavana kunniakkaat perinteet kylmän sodan ajalta.

Panostaminen kriisinkestävyyteen

Kriisivalmiuden ja -kestävyyden korostaminen on aiheellista, ja siinä kansallisten toimien merkitys on keskeinen. Suomen asemassa olevan maan ei pitäisi kovin paljon luottaa kansainvälisten yhteyksien ja avustustoimien toimivuuteen. Tällä alalla on paljon tehtävää sen lisäksi, mitä selonteossa yleisesti luetellaan.

Maanpuolustuksen ja yhteiskunnan kriisivalmiuden ylläpidon johtamisjärjestelmä tulisi saada entistä toimivammaksi. Ei saisi syntyä epäselvyyttä siitä, kuka tai mikä viranomaistaho vastaa toimenpiteiden nopeasta käynnistämisestä ja toimien johtamisesta.

Selonteossa puhutaan paljon erilaisista hybridioperaatioista, mutta kovin vähälle on jäänyt yleisen kansalaisturvallisuuden tehostamistarpeiden ja -toimien tarkastelu. Näille aloille pitäisi luoda uusia uhkatilanteita varten kattava ja toimiva järjestelmä, joka reagoisi tehokkaasti kaikenlaisiin kansalaisturvallisuutta uhkaaviin tilanteisiin. Siihen liittyen selonteossa todetaankin: ”Valtioneuvoston valmistelu- ja johtamiskykyä ulkoiseen ja sisäiseen turvallisuuteen liittyvissä kysymyksissä vahvistetaan. Suomi laatii kansallisen turvallisuuden strategian.” Tämän tehtävän konkretisointi odottaa vielä toteutusta.

Johtopäätökset

Selonteon johtopäätösosiosuudessa luetellaan lukuisia havaintoja ja toimenpidesuosituksia.

Ehdotan, että alkukappaleesta poistettaisiin maininta ”arvoperusteisesta realismista” ja kappale muutettaisiin kuvaamaan ulko- ja turvallisuuspolitiikan päämäärää ja perustaa seuraavasti:

” Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan päämääränä on turvata Suomen itsenäisyys ja alueellinen koskemattomuus, estää Suomen joutuminen sotilaalliseen konfliktiin ja taata suomalaisten turvallisuus ja hyvinvointi. Toiminnan perustana ovat demokratia, oikeusvaltioperiaate, ihmisoikeudet, tasa-arvo ja yhdenvertaisuus.”

Sen jälkeen tuleva asialista olisi hyvä otsikoida ”Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikassa korostuvat seuraavat kokonaisuudet”, koska on itsestään selvää, että toimitaan tilanteen ehdoilla. **Luettelo olisi aiheellista aloittaa ulkopoliitiikan linjauksilla, koska niiden tulisi olla ensisijaisia puolustuspolitiikkaan nähden.**

Tärkeimpänä ulkopoliittisena linjauksena on 5. kohta: ”Euroopan unioni on Suomen tärkein arvo- ja turvallisuusyhteisö sekä keskeisin ulkopoliittinen vaikutuskanava. Suomi toimii EU:n ulko-, turvallisuus- ja puolustuspoliittisen yhteistyön syventämiseksi, strategisen kilpailukyvyn vahvistamiseksi unionin laajentumisen edistämiseksi ja globaalin roolin vahvistamiseksi.”

Maanpuolustuksen yleisperiaate on ilmaistu (1. kohdassa) seuraavasti: ”Suomi ylläpitää yleiseen asevelvollisuuteen ja kokonaismaanpuolustukseen perustuvaa vahvaa kansallista puolustuskykyä osana Naton yhteistä pelotetta ja puolustusta.” Siihen voi yhtyä.

2. kohtana on tärkeä yhteiskuntaa koskeva periaate: ”Suomi kehittää ja pitää yllä yhteiskunnan kokonaisturvallisuutta ja edistää kriisinsietokyvyn ja kokonaisturvallisuuden vahvistamista myös EU-tasolla.” Se on muuten hyvin ilmaistu, mutta voisi täsmentää Suomen omia toimia (Suomi kehittää ja pitää yllä yhteiskunnan kokonaisturvallisuutta) ja suhteuttaa ne EU:n toimintaan.

Lopuksi yleisenä havaintona valtioneuvoston ulko- ja turvallisuuspoliittisesta selonteosta voin todeta sen pääpiirtein toimivan perustaa antavana tilannekuvauksena ja yleislinjauksena poliittisille ratkaisuille. Siinä kuitenkin liiaksi korostuu sotilaallisen pelotuskyvyn merkitys pidäkkeenä sotaan joutumiselle. Olisi aiheellista selvittää tarkemmin poliittisia mahdollisuuksia turvallisuuspolitiikan peruslinjan noudattamiselle. Siinä keskinen ajatus on pyrkimys estää hyökkäyksen kohteeksi joutuminen.

Pienen maan sotilaallinen pelotuskyky ei sellaisenaan ole koskaan riittävä suurvaltaa vastaan, vaikka takana olisi liittoutuman voima. Strateginen logiikka edellyttää, että vältetään toimia, jotka lisäävät vaaraa joutua suurvallan sotatoimien kohteeksi. Se onnistuu käytännössä parhaiten vakuuttamalla omilla toimilla, ettei Suomen alueelta hyökätä Venäjää vastaan. Optimaalinen tulos vältettäessä hyökkäyksen kohteeksi joutumista saavutetaan yhdistämällä poliittiset vakauttamistoimet tilannetta vastaavan sotilaallisen pelotuskyvyn ylläpitoon.

Turvallisuuspolitiikan päämäärän mukaisesti on myös aihetta korostaa, että sotilasliiton jäsenenäkin Suomen on säilytettävä ratkaiseva päätösvalta omissa käsissä. Siksi ei ole syytä mennä mukaan järjestelyihin, joissa Suomen valtioita ja aluetta koskevat sotilaalliset toimet olisivat jonkun muun tahon päätettävissä.

Pekka Visuri

Valtiotieteen tohtori